

שבת הגדול תשפ"ב: הזכרת מעין המאורע

ירושלמי ברכות (פ"ו סוף ה"א):

מהו להזכיר בה (בברכה א' מעין ג') מעין המאורע? אמר רבי אבא בר זימנא, רבי זעירא הוה מזכיר בה מעין המאורע. אמר רבי ירמיה, הואיל וחש לה רבי עירא צריכינן אנו מיחוש.

התוס' בברכות (מד. ד"ה על העץ) הביאו הירושלמי, וגם הביאו שכ"כ בס' המיימוני (זו מהפעמים הספורות שתוס' מזכירים את ספר הרמב"ם, שלקח כ-100 שנה עד שהגיע לאירופה). אבל תוס' הוסיפו דלא נהגו כן – אולי משום שאין דרכנו לקבוע איין ומיני פירות עיי"ש.

אבל לדינא הרמב"ם והטור והשו"ע הביאו דין הירושלמי וכן אנו נוהגים.

אלא שיש חילוק ביניהם. דזה לשון הרמב"ם (פ"ג ברכות הי"ג):

וזו היא ברכה אחת מעין שלש. ברוך אתה... על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית ושהנחלת את אבותינו רחם יי' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך והעלנו לתוכה ושמחנו בבניינה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה. ובשבתות וימים טובים אומר בברכה זו בכללה מעין קדושת היום כדרך שמזכיר בברכת המזון

מדוייק דדוקא שבת ויו"ט נזכרים בברכה אחת מעין שלש, ולא חוה"מ ור"ח.

אבל הטור והשו"ע (ר"ח י"ב) כתבו דצריך להזכיר גם בר"ח וחוה"מ בברכה אחת מעין ג'.

וצ"ב פלוגתתם, וגם טעם הרמב"ם, ומאי שנא מברהמ"ז דמזכיר גם של ר"ח וחוה"מ.

II

נפתח בגמ' שבת (כד.).

תחילה מבע"ל:

איבעיא להו מהו להזכיר ראש חודש בברכת המזון אם תימצי לומר בחנוכה דרבנן לא צריך ראש חודש דאורייתא צריך או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מזכירנן

וקשה, למה מבע"ל רק לענין ברהמ"ז, ולא לענין תפילה. ולמה בתפילה פשוט שצריך להזכיר גם של ר"ח.

ואין לומר דהכל אחד, רק דמיירי בברהמ"ז, דהא לעיל מבע"ל:

איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה.

והקשו רש"י ותוס' למה מבע"ל רק בברהמ"ז ולא מבע"ל לענין תפילה, משמע דבתפילה פשוט שצריך להזכיר.

ורש"י תי' דזו היתה התקנה שתקנו "בהלל והודאה", דהודאה היינו על הנסים בתפילה. ותוס' פי' דבתפילה יש פרסו"נ ברבים.

עכ"פ אלה הם תירווציים הנוגעים לענין חנוכה דוקא. ולמה לא הקשו תוס' גם בהא דמבע"ל אם מזכירים ר"ח בברהמ"ז, דלמה לא מבע"ל לענין תפילה, ושם לא יועילו התירווצים שכתבו לענין חנוכה.

III

בהמשך הגמ' פושטת השאלה מברייתא:

ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחוש"מ ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו... ויש בהן הזכרה בברכת המזון. ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי.. של ותעניות ומעמדות ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפלה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו ואין בהן הזכרה בברכת המזון

מבואר בברייתא כמה חידושים:

- (א) בר"ח וחוש"מ ("ימים שיש בהם קרבן מוסף") אומר מעין המאורע (יעלה ויבוא) בתפילה, בברכת עבודה. ובתעניות ומעמדות אומר מעין המאורע (עננו) בתפילה, בברכת שמונה תפילה.
- (ב) בר"ח וחוש"מ אומר הזכרה בברהמ"ז, אבל בתעניות ומעמדות אינו אומר הזכרה בברהמ"ז (בליל התענית). ומזה נפשט הבעיא.
- (ג) בר"ח וחוש"מ אם לא אמר מעין המאורע בתפילה מחזירים אותו. ובתעניות ומעמדות אין מחזירים אותו.

יש לדייק כמה דקדוקים:

- (א) למה לענין תפילה נקט לשון "מעין המאורע", ולענין ברהמ"ז נקט לשון "הזכרה"?
- (ב) למה לענין תפילה מפרט באיזו ברכה אומר מעין המאורע, ולא לענין ברהמ"ז?
- (ג) למה בתעניות ומעמדות אומר מעין המאורע בתפילה אבל אינו אומר הזכרה בברהמ"ז?

מה זה "מעין המאורע"?

ונראה עפ"י מש"כ רש"י לבאר למה באמת אומר יעלה ויבוא בברכת העבודה:

לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום.

נמצא – זה פירוט בבקשת ברכת העבודה, לבקש גם על העבודה של יום זה.

וכן לענין עננו, בתוך בקשת הרחמים הכללי מבקש רחמים על הצרה של התענית.

ולשון "מעין המאורע" הוא כדאיתא בברכות (מ.):

ר' יהודה אומר "בורא מיני דשאים" (ולא "בורא פרי האדמה"), א"ר זירא כו' מ"ט דרבי יהודה אמר קרא ברוך ה' יום יום וכי כיום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו (פרש"י בשבת מעין שבת, כיו"ט מעין יו"ט), הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו.

מבואר ד"מעין ברכותיו" הוא ענין של פירוט (כר' יהודה שהיה מפרט מיני דשאים), ועל משקל זה הוא לשון הברייתא "מעין המאורע", שמפרט הברכה מעין המאורע של יום זה, דהיינו כשמברך על השבת העבודה מפרט שבכלל זה עבודת ר"ח, וכשמברך שמע קולינו מפרט קול הזעקה של צרת היום.

ולכן הברייתא מדגישה שאומר מעין המאורע בעבודה, ובשומע תפילה, כי הברכה הפרטית היא שמחייבת פירוט המאורע במה

ששייך לאותה ברכה.

אבל בברהמ"ז לא שייך זה, אלא הוא דין "הזכרה", שיש דין מסויים להזכיר היום בברהמ"ז. וזה נקרא חיוב "הזכרה", והוא חובה בפנ"ע. והמיקום באיזו ברכה אינו מעיקר הדין.

והמקור לדין הזכרה י"ל מקרא ד"מקרא קדש" (פ' אמור), דפרש"י (כ"ג ל"ה): "קדשהו בכסות נקיה ובתפלה" (וקאי איוב"פ, דבשבת יו"ט צריך לקדשו גם במאכל ובמשתה). הרי חיוב נפרד להחיל מקרא קודש ע"י מאכל ומשתה וכסות, וגם ע"י הזכרה בתפילה.

מעשה מבואר למה הגמ' מעיקרא מבע"ל דוקא לענין ברהמ"ז, אבל לענין תפילה פשיטא. כי דין הזכרת מעין המאורע פשוטה היא, לפרט בברכת עבודה ושומע תפילה מעין המאורע.

ולא מבע"ל אלא לענין חיוב "הזכרה" של ברהמ"ז, דשמא אין חיוב זה אלא בשבת ויו"ט, ולא בר"ח (וחוה"מ). ובפרט אם נלמד ממקרא קדש.

וצדדי הספק – דמצד א' הוא דאורייתא, ומצד ב' אין בו איסור מלאכה.

וגם מבואר למה בתעניות ומעמדות אין הזכרה, דאינם אלא דרבנן. דבדרבנן אין הזכרה כדחזינן בחנוכה דלא מבע"ל אלא משום פרסו"נ וגם מסקינן דאי"צ להזכיר. ולא מבע"ל בר"ח אלא משום שהוא דאורייתא. אבל חיוב פירט מעין המאורע שייך גם בדרבנן דלא גרע מפרי האדמה דצריך לפרט.

IV

מסקנת הגמ' על פי הברייתא דיש חיוב הזכרה גם בר"ח וחוה"מ, ולא רק בשבת ויו"ט, אף שאין בר"ח וחוה"מ איסור מלאכה.

ולמסקנא לכאורה יצא דבשבת ויו"ט ור"ח וחוה"מ הכל אחד. אבל ברמב"ם נראה שאינו כן, דע"י בלשונו (פ"ב ברכות ה"ה):

כשבתות ובימים טובים מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע. כיצד מתחיל נחמנו ה' א' בציון עירך או רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים. ואומר באמצע בשבת או"א רצה והחליצנו ה' א' במצותיך ובמצות יום השביעי הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא מלפניך נשבות בו וננוח בו באהבה כמצות רצונך ברצונך הנח לנו ה' א' ואל תהא עלינו צרה ורעה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו. ובימים טובים אומר יעלה ויבא. וכן בראשי חודשים ובחולו של מועד מוסיף באמצע ברכה שלישית יעלה ויבא.

דיש לדקדק שבפתיחה כתב רק שבת ויו"ט, רק בסוף כתב כדבר נוסף ד"וכן בראשי חודשים ובחולו של מועד". וגם שינה לשונו דלענין שבת ויו"ט כתב שאומר קדושת היום, ולענין ר"ח וחוה"מ כתב ש"מוסיף... יעלה ויבא".

ומשמע דגם למסקנא יש שתי חלוקות, אמירת קדושת היום, שזה שייך דוקא בשבת ויו"ט, וסתם אמירת יעלה ויבא בר"ח וחוה"מ.

מאיפה למד הרמב"ם שגם למסקנא יש חילוק בין שני מיני החיובי הזכרה?

נראה שהרמב"ם למדו מהגמ' בברכות (מט.), דאיתא שם דאם טעה ולא הזכיר של שבת בברהמ"ז אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל לאות ולברית ברוך מקדש השבת. וכן ביו"ט מברך ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים. ובר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון, ומספק"ל לגמ' אם חותם, והרמב"ם (ברכות פ"ב הי"ג) פסק דאינו חותם.

ויש ראשונים דס"ל דכל הנך ברכות הם בשם ומלכות. אבל דעת הרמב"ם שהפתיחה בלא שם, רק החתימה בשם. וצ"ל משום

שנסמך לברכה שלפניה. אלא דלפי"ז יוצא דבר"ח ושבת שאינו חותם, אין כאן מטבע ברכה כלל. וצ"ל שהזכרה נסמכת לברכה שלפניה.

וכן מבואר בראבי"ה, מובא ברא"ש ומרדכי ריש תענית, ובטור וש"ע (או"ח קי"ד), שלמד מכאן דאם חתם מחיה המתים עדיין יכול לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, ונסמך לברכה שסיים. ומוכח שהבין דמה שאומר ברוך שנתן ראשי חדשים כו' אי"ז ברכה בפנ"ע, רק הזכרה בעלמא ונטפלת לברכה בנין ירושלים שסיימה.

ובשי" הטור יש מבוכה דלענין השוכח בשבת ויו"ט כתב שמברך בא"י אמ"ה, ומ"מ הביא הא דראבי"ה. אבל באמת מדוייק דלענין ר"ח וחיה"מ לא הזכיר שם, רק כתב ברוך שנתן ר"ח כו', ונראה דס"ל דכמו דאינו חותם כך אינו פותח בשם, ואינו אלא הזכרה בעלמא.

(והביאור הלכה (סי' קפ"ח) צידד דגם בר"ח פותח בשם דהביא חבל ראשונים הסוכרים כן ולא מצינו מי שיאמר בפירוש להיפך. ויל"ע דלכ' כל הנך ראשונים שהביאו דינו של הראבי"ה שלמד דין משיב הרוח מכאן – עי' ב"י סי' קי"ד – ע"כ ס"ל דאינו פותח בשם, דאם פותח בשם הרי יש שם ברכה ואיך אפשר ללמוד מהא דר"ח להא דמשיב הרוח ומוריד הגשם.)

עכ"פ מבואר לשיטה זו, שהיא שיטת הרמב"ם, דבשבת ויו"ט אם שכח להזכיר בבנין ירושלים מוסיף ברכה על קדושת היום, אבל אם שכח להזכיר ר"ח או חיה"מ מוסיף הזכרה בעלמא והיא נטפלת לברכת בנין ירושלים. ומה טעם החילוק.

ומזה למד הרמב"ם דכמו דמבע"ל בסוגיא בשבת אם מזכירין ר"ח בברהמ"ז כלל כיון שאין בו איסור מלאכה, דלפי הך ס"ד ודאי החיוב הזכרה בשבת ויו"ט הוא מצד קדושת היום ואיסור מלאכה, אלא גם למסקנא דפשטינן מהברייתא דיש חיוב הזכרה אפילו בר"ח, מכל מקום חלוק הוא מחיוב הזכרת שבת ויו"ט. דבשבת ויו"ט ההזכרה מתחייבת מצד קדושת היום, משא"כ בר"ח שאין בו איסור מלאכה וקדושת היום. ולכן דינם חלוק כששכח להזכיר בתוך ברכת בנין ירושלים. דבשבת ויו"ט שהזכרתם מצד קדושת היום, אז פשיטא דאם שכח להזכיר בברכת בנין ירושלים יכול לקבעם בברכה בפנ"ע על קדושת היום, כי כבר תקנו חז"ל ברכה על קדושת היום, בקידוש על היין ובקידוש שבתפילה, וכיון שיש כבר מטבע של ברכת קדושת היום בשבת ויו"ט יכול לברך כע"ז גם כאן, וחותרם בקדושת היום. אבל בר"ח וחיה"מ שהזכרתם אינה מצד קדושת היום, דהרי אין בהם איסור מלאכה, אמנם יש בהם חיוב הזכרה כמסקנת הגמ', אבל לא מצינו שתקנו חז"ל ברכה להזכרה זו, ולכן מבע"ל לגמ' שמא אין בהם חתימה, ולדעת הרמב"ם גם פתיחה בשם אין בהם, דאין הזכרתם בתורת ברכה כלל רק הזכרה בעלמא והיא נסמכת לברכת בנין ירושלים, וכמו שכתב הראבי"ה לענין משיב הרוח ומוריד הגשם שיכול לאמרו ג"כ אחר שחתם מחיה המתים.

V

נחזור לברייתא בשבת, שלמדנו בה שלשה דינים:

- (א) בר"ח וחיה"מ אומר מעין המאורע (יעלה ויבוא) בתפילה, בברכת עבודה. ובתעניות ומעמדות אומר מעין המאורע (עננו) בתפילה, בברכת שמונה תפילה.
- (ב) בר"ח וחיה"מ אם לא אמר מעין המאורע בתפילה מחזירים אותו. ובתעניות ומעמדות אין מחזירים אותו.
- (ג) בר"ח וחיה"מ אומר הזכרה בברהמ"ז, אבל בתעניות ומעמדות אינו אומר הזכרה בברהמ"ז.

ולעיל דקדקנו שני דיוקים: (א) למה לענין תפילה נקרא "מעין המאורע", ולענין ברהמ"ז נקרא הזכרה, (ב) למה לענין תפילה ממקם באיזו ברכה, ולא לענין ברהמ"ז. ונתבאר משום דבתפילה הוא דין פירוט, כמו דין בורא מיני דשאים, משום "כל יום ויום מעין ברכותיו", ושייך לברכות הפרטיות דעבודה ושומע תפילה, אבל לענין ברהמ"ז הוא דין "הזכרה". ובהזכרה גופא יש ב' דרגות כנ"ל.

עכשיו נראה לשאול על הברייתא שאלה אחרת:

כיון שהן בר"ח וחיה"מ והן בתעניות ומעמדות צריך לומר מעין המאורע בתפילה, למה יש חילוק לענין אם מחזירים אותו כששכח, דבר"ח וחיה"מ חוזר, ובתעניות ומעמדות אינו חוזר?

אמנם רש"י כתב משום שתעניות ומעמדות דרבנן, אבל עדיין צ"ב סוכ"ס כיון שתקנו מעין המאורע גם בדרבנן מהיכ"ת לחלק לענין חזרה.

נקדים לזה שאלה אחרת.

עי' ברכות (מט:):

אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו. אמר ליה רב אבין לרב עמרם מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון? אמר ליה... תפלה דחובה היא מחזירין אותו ברכת מזונא דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו. אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל הכי נמי דאי טעי הדר אמר ליה אין דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש.

והנה צריך להבין, מה מקשה הגמ' "מאי שנא תפילה ומאי שנא ברהמ"ז" – והרי נתבאר בארוכה שהחיוב לומר מעין המאורע בתפילה והחיוב לומר הזכרה בברהמ"ז חלוקים ביסודם, דזה מדין פירוט מעין המאורע, וזה מדין "הזכרה". וא"כ נאמר ד"מעין המאורע" הוא לעיכובא, אבל דין "הזכרה" אינו לעיכובא?

אכן באמת קושיא אחת מתרצת את חברתה. כיון דחזינן דבתענית אינו חוזר אם לא אמר עננו בתפילה ע"כ צ"ל דכל הדין הזה של מעין המאורע אינו לעיכובא.

גם מסתבר כן, שהרי נתבאר שמעין המאורע הוא דין פירוט, ור' יהודה למד מזה לברכת הפירות, ולא מצינו שחולק על המשנה דעל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, דדין פירוט לעולם הוא רק לכתחילה.

ומה שבר"ח וחוה"מ – וכ"ש שבת ויו"ט – חוזר אם לא אמר יעלה ויבוא בתפילה, באמת אינו משום הדין של מעין המאורע, אלא מצד הדין הזכרה. דאף שאמירת יעלה ויבוא בעבודה הוא משום מעין המאורע, אבל הוא גם משום הזכרה, דלא גרע תפילה מברהמ"ז. ואמירת יעלה ויבוא בעבודה יש בה שני דינים, חדא דין מעין המאורע דומיא דענני בשומע תפילה, דצריך לפרט השבת העבודה של ר"ח וחוה"מ, ועוד דין הזכרה דומיא דברהמ"ז.

וזהו הטעם דאם שכח יעלה ויבוא בעבודה חוזר, ואם שכח עננו בשומע תפילה אינו חוזר. כי עננו בשומע תפילה אין בו אלא דין מעין המאורע, אבל אין בו חיוב הזכרה – כמבואר ממה שאין מזכירים תענית בברהמ"ז כמבואר בברייתא. והטעם, משום שאין דין הזכרה אלא בדאורייתא, וכמבואר בגמ' דהצד דיש חיוב הזכרה בר"ח הוא משום שהוא דאורייתא. ודין מעין המאורע אינו אלא לכתחילה, דעל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. אבל חיוב הזכרה הוא לעיכובא.

וזהו כונת רש"י במש"כ דהטעם דבתעניות ומעמדות אינו חוזר משום שאינם דאורייתא. פי' דלכן אין בהם חיוב הזכרה, רק חיוב פירוט דמעין המאורע, וזה אינו לעיכובא.

כיון שהחיוב חזרה כששכח יעלה ויבוא בעבודה הוא מצד החיוב הזכרה ולא מצד החיוב פירוט מעין המאורע, שפיר שואלת הגמ' בברכות (מט:): מאי שנא ממי ששכח יעלה ויבוא בר"ח בברהמ"ז דאינו חוזר. דהרי הכל מדין הזכרה.

ותירצו דשאני ברהמ"ז דאי בעי לא אכיל.

VI

נסכם מה שראינו עד עכשיו:

לדעת הרמב"ם יש ב' דינים:

א) מעין המאורע, דהיינו דין פירוט ברכה, על משקל "כל יום מעין ברכותיו", וכדין פירוט ברכות הפירות. והוא דין

בברכות דעבודה ושומע תפילה. ואינו ענין לברהמ"ז.

- a. דין זה שייך גם בתענית, ולכן גם בתענית יש דין עננו בשומע תפילה. אבל אינו ענין לברהמ"ז.
b. דין זה אינו לעיכובא, כמו שגם בברכות הפירות הפירוט אינו לעיכובא. ולכן בתענית אם שכח עננו בתפילה אינו חוזר.

ב) דין הזכרה. וזה שייך גם בברהמ"ז וגם בתפילה, אבל רק לדאורייתא ולא לדרבנן (כחנוכה ותעניות). והוא גם לעיכובא, זולת בברהמ"ז דר"ח וחוה"מ דאי בעי לא אכיל.

אלא דנתבאר בדדין הזכרה גופא יש חילוק בין הזכרת שבת ויו"ט להזכרת ר"ח וחוה"מ, דבשבת ויו"ט שיש בהם איסור מלאכה וקדושת היום ההזכרה היא מצד קדושת היום, משא"כ בר"ח וחוה"מ. ונפק"מ למי ששכח יעלה ויבוא בבנין ירושלים, דבשבת ויו"ט מברך ברכה נפרדת בחתימת מקדש השבת או מקדש ישראל והזמנים, דהיא ברכה על קדושת היום, אבל בר"ח וחוה"מ אומר הזכרה בעלמא בלא שם, והיא נטפלת לברכת בנין ירושלים לאחריה כמו שכתב הראב"ה לענין משיב הרוח ומוריד הגשם.

VII

מעתה נבוא לשיטת הרמב"ם שפתחנו בה, דס"ל דבברכה א' מעין ג' מזכיר של שבת ויו"ט, אבל לא ר"ח וחוה"מ. והטור חולק. ומה טעם הרמב"ם, ובמאי פליגי.

והגר"ח אמר בזה תי' מפורסם, ולמבואר יתבאר תירוצו ביתר שאת וביתר עז.

הגר"ח מתחיל בקושיא אחרת, דהטור (סי' ר"ח) כתב דהזכרת שבת ויו"ט בברכה א' מעין ג' היא קודם "כי אתה ה' טוב ומטיב", וכן אנו נוהגים. וקשה מאי שנא מברכת המזון שאומר רצה או יעלה ויבוא באמצע ברכת בונה ירושלים, וכך בברכה א' מעין ג' היה לנו להזכיר שבת ויו"ט בתוך המעין דבנין בונה ירושלים.

ותי' הגר"ח, עפ"י הגמ' בברכות (כט.):

אמר רב נחמן אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת... מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינונו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא.

וכתב רבינו יונה דאע"ג דנשאר בקושיא הלכתא כשמואל, דאם היה אומר המבדיל היה נראה כאילו קובע ברכה לעצמה.

עפ"י אמר הגר"ח דגם בברכה א' מעין ג' א"א לכלול מעין הזכרת רצה או יעלה ויבוא, דיהיה נראה כקובע ברכה לעצמו. אלא ההזכרה בברכה א' מעין ג' אינו כנגד רצה או יעלה ויבוא, אלא כנגד ברכת השוכח שמברך אחר בנין ירושלים, כמבואר בגמ'.

ולכן היא באה דוקא אחר בנין ירושלים.

ועפ"י תירץ הגר"ח גם את השאלה שאנו עוסקים בה, למה ס"ל לרמב"ם דבר"ח וחוה"מ ליכא הזכרה בברכה א' מעין ג' כלל. דכיון דאם דבר"ח וחוה"מ אם שכח להזכיר בבנין ירושלים אינו קובע בשבילם ברכה בפנ"ע, רק אומר הזכרה בעלמא הנטפלת לברכת בנין ירושלים, א"כ א"א להכניס הזכרה זו לברכה א' מעין ג', כמו שא"א להבדיל בהבינונו.

הגר"ח אמר עוד דהטור לשי' דס"ל דגם בר"ח וחוה"מ פותח בשם, אבל נתבאר דא"י פשוט דאדרבא מדוייק בטור דרק בשבת ויו"ט פותח בשם וכן מוכח לכ' ממה שהביא הטור את דברי הראב"ה שלמד מכאן למשיב הרוח ומוריד הגשם. אבל בדעת הרמב"ם עכ"פ הוא נפלא.

VIII

עוד י"ל מהלך אחר לתרץ למה בר"ח וחוה"מ ס"ל להרמב"ם דליכא הזכרה בברכה א' מעין ג'.

דהנה ראינו בגמ' (ברכות מט:) דאף דהדין הזכרה בתפילה ובברהמ"ז היא לעיכובא, אבל אם שכח להזכיר בברהמ"ז של ר"ח וחוה"מ אינו חוזר, כיון דאי בעי היה יכול שלא לאכול כלל.

וסברא זו קשה להבין, מה לי דאי בעי לא אכיל, אבל סוכ"ס הוא אכל ועכשיו חייב לברך ברהמ"ז וצריך להזכיר של ר"ח וחוה"מ, ולמה לא תהיה ההזכרה לעיכובא.

והביאור נראה, דמה דבכ"מ חיוב ההזכרה הוא לעיכובא, דאם שכח יעלה ויבוא בתפילה צריך לחזור, וכן בברהמ"ז דשבת ויו"ט, אין הענין משום שהתפילה מצד עצמה או ברכת המזון מצד עצמה לקויה, אלא להיפך, התפילה וברהמ"ז מצד עצמן שפיר דמו, אלא דכיון שיש חיוב הזכרה מצד היום, אותו חיוב הזכרה מחייבו לחזור ולברך כדי שיוכל להזכיר.

אבל במקום דאי בעי לא אכיל, דהיינו בברהמ"ז דר"ח וחוה"מ שלא היה צריך לאכול לחם מעיקרא, לא שייך לומר שהחיוב הזכרה יחייב בברהמ"ז כדי שיוכל להזכיר, דהרי מה לי אם לא יזכיר, גם אילו לא אכל כלל לא היה מזכיר, ואינו חייב לאכול.

זאת אומרת, דהחיוב הזכרה מחייב להתפלל (מלבד מה שבעצם יש חיוב תפילה), ובשבת ויו"ט הוא גם מחייבו לברך ברהמ"ז, ולכן אם שכח חוזר, אבל בר"ח וחוה"מ א"א לומר שהחיוב הזכרה מחייב לברך ברהמ"ז, דהרי אי בעי לא יאכל כלל ומי יאמר לו מה יעשה.

ובכל מקום שהחיוב הזכרה מחייב להתפלל או לברך ע"כ ההזכרה היא מעצם התפילה והברכה, דהרי כל כולה של התפילה והברכה אינה אלא בשביל ההזכרה.

וס"ל להרמב"ם דבברכה א' מעין ג' מכניס רק מה שהוא מעצם ברהמ"ז. ולכן בברכת המזון דשבת ויו"ט, דאם טעה חוזר, ומשום שהחיוב הזכרה מחייב לברך ברהמ"ז שנית, אז גם בברכה א' מעין ג' צריך להזכיר. אבל בברכת המזון דר"ח וחוה"מ דאם טעה אינו חוזר, אף שמזכיר לכתחילה אבל שם אין ההזכרה מעצם הברכה, ואינה נכנסת לברכה א' מעין ג'.

IX

אלא דיל"ע בחלוקה זו. דהטור (קפ"ח) חידש דבשבת ויו"ט גופא, אם שכח רצה או יעלה ויבוא בברהמ"ז אינו חוזר, כיון דיש דעות דאינו חייב לאכול פת בסעודה ג', והוי בכלל "אי בעי לא אכיל".

וא"כ נמצא דבברכה א' מעין ג' לעולם הוא בגדר "אי בעי לא אכיל" – דלא עדיפא מסעודה ג', דהרי המזונות או הפירות שמברך עליהם ברכה א' מעין ג' אי בעי לא אכיל להו. ובכל זאת קאמר הירושלמי דמזכיר בברכה א' מעין ג'.

ולהטור מוכרחים לומר דגם בהזכרה כזו שאינו חוזר עליה, בכל זאת מזכירים אותה בברכה א' מעין ג'. ולשיטתו פסק דגם בר"ח וחוה"מ מזכיר בברכה אחת מעין ג'.

אבל הרמב"ם סתם דבשבת ויו"ט אם שכח הזכרה בברהמ"ז חוזר, ומשמע דאינו מחלק בין סעודה לסעודה, וגם אם הרבה סעודות חוזר אם שכח להזכיר בברהמ"ז. דכיון דשבת ויו"ט הם בעצם ימים של חיוב לאכול, והחיוב הזכרה מחייב לברך ברהמ"ז עם הזכרה, נעשה זה מעיקר מטבע הברכה גם אם קביעות זו הפרטית אינה מחוייבת.

(ואפשר דתלוי בפלוגתת ר' יהודה וחכמי פרוכנצ'יא בשכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח אם מתפלל ערבית של מוצאי ר"ח שתיים. ואכ"מ.)

אבל בר"ח וחוה"מ דאי בעי לא אכיל, ולעולם אינו חוזר בהם אם שכח להזכיר בברהמ"ז, שם אין ההזכרה מעיקר המטבע של הברכה, ולכן ס"ל דנהי דאיתא בירושלמי דצריך להזכיר בברכה א' מעין שלש בשבת ויו"ט, אבל היינו דוקא בשבת ויו"ט שהזכרה שלהם מעיקר המטבע של ברהמ"ז כדחזינן דאם שכח חוזר, אבל בר"ח וחוה"מ שאינו חוזר – דאי בעי לא אכיל – אין הזכרתם מעיקר הברכה, ולא מצינו שיתקנו אותה בברכה א' מעין שלש.